

handelsgenootschappen, rederijen e.d.), industriële en commerciële bedrijven. De industriële werden weer gesplitst in wind-, water- en stoommolens, daarnaast ros- of paardmolens en de bedrijven waarin de energievoorziening op een andere manier geschiedde, de zogenaamde fabrieken en trafieken (*). Vreemd genoeg worden poldermolens ook onder de ros- of paardmolens gerangschikt. Bij de commerciële bedrijven vinden we als eerste afdeling de koffie-, thee-, chocolade- en tabakswinkels. En dat in een tijd waarin deze produkten door het stagneren van de overzeehandel steeds schaarser zullen zijn gaan worden. Waarschijnlijk is het patent op deze zaken voor de overheid een middel geweest de belastingopbrengst te verhogen, want de verkoop van deze artikelen werd meestal gecombineerd met die van andere produkten. In dat soort gevallen moest dus dubbel patent betaald worden.

Bij de overige winkels werd nog weer onderscheid gemaakt tussen de handel in buitenlandse en zgn. inlandse produkten, dus van eigen bodem, tussen winkeliers en venters die met „pakken en marsjes” langs de deur gingen of de kermessen en markten afreisden en tussen Nederlandse en buitenlandse handelaren.

In deze tweede afdeling komen we tenslotte nog een paar kleinere groepen tegen als de eerdergenoemde kantoorlieden — die waren in Hoorn nog met een lantaarntje te zoeken — en vreemd genoeg ook de buitenlandse seizoenarbeiders. Het waren de hannekemaaiers en andere landarbeiders, meest uit de oostelijke provincies of uit Noord-Duitsland die in de zomermaanden over het Noorhollandse platteland uitzwermden. De beroepen van de tweede afdeling vielen uiteen in acht klassen met patentbedragen die in Hoorn, een stad van de derde categorie naar grootte gerekend, uiteenliepen van 90 gulden tot 15 stuiver.

Bepaalde beroepen zijn in meerdere klassen terug te vinden. De eerste klasse was die van handelaars in effecten en aandelen. Dan een klasse lager de logementhouders met gelegenheden met meer dan 25 kamers en de wat kleinere effectenhandelaren. En zo gaat het dan verder in een afdalende reeks via distillateurs van fijne likeuren, grossiers in wijnen, baleinsnijders, haarbereiders, klanders, korenwassers en rolreders tot we in de zevende klasse terecht zijn gekomen bij de heel kleine ambachtsbedrijfjes met minder dan vijf man personeel en de artiesten(!). Dan hebben we een heel scala van schilderachtige beroepsnamen gehad als battenmakers, besteders van kantoorbedienden, bierstekers, inbrengers in de Banken van Lening, rekenmeesters, hele en halve kostschoolhouders, schuivevoerdersbazen en zalmrokers. De onderlaag die in Hoorn 42% van alle patenten afnam, wordt gevormd door de achtste klasse, dat zijn allen die in loondienst werken.

Onder de tweede afdeling behoren ook nog de mensen die in de loterij-handel werkzaam waren. Gezien het ondanks de hoge patentbedragen betrekkelijk grote aantal dat zich hiermee bezig hield, moet het een winstgevend bedrijf zijn geweest.

Over het algemeen werd de grootte van het vereiste zegelrecht bepaald door de uit het betreffende beroep te verwachten inkomsten.

De drie laatste afdelingen (openbare gemakkelikheden, gepoederd haar en jacht) laat ik voorlopig buiten beschouwing, omdat ze in dit stadium voor het onderzoek van weinig belang zijn.

Methode

Al de in Hoorn afgegeven patenten werden op bladen genoteerd, waarbij voor elk gezin een blad gereserveerd werd. Gezin wordt omschreven als een bijeenwonende groep mensen, die een economische eenheid vormt. Inwonend personeel werd dus tot het gezin gerekend. Een voorlopige, nog niet gecontroleerde telling leverde voor Hoorn 3.195 patenten op. Zie tabel 1. Bedacht moet worden dat een groot aantal personen meer dan een enkel patent aanvroeg.

Tabel 1 Afgegeven patenten 1806

Nr.	Beroep of bedrijf	Aant.pat.
1	Banken, handelgenootschappen	3
2	Fabrieken en trafieken	6
3	Industriële molens	21
4	Poldermolens	3
5	Winkeliers met omzet 20.000-1.000 p. thee e.d.	19
6	Idem met omzet minder dan 1.000 p. thee	108
7	Winkeliers in uitheemse en inl. waren omzet 15.000-1.500 guld.	22
8	Idem omzet minder dan 1.500 guld.	36
9	Winkelier in binnenl. waren omzet 30.000-3.000 guld.	24
10	Idem omzet minder dan 3.000 guld.	306
11	Als 7 en 9 kermessen en markten afreizend	91
12	Als 8 en 10 kermessen en markten afreizend	89
13	Venters zonder winkel, behalve hieronder genoemde	21
14	Venters met potten, pannen, brandhout, turf, fruit	210
15	Boekhouders, kantoorbedienden	21
16	3e klasse	18
17	4e klasse	16
18	5e klasse	101
19	6e klasse	242
20	7e klasse	436
21	8e klasse	1.368
22	gequalificeerde collecteurs loterijen	1
23	ongequalificeerde splitsers van loten	9
24	slijters in loten	24

Arbeiderswijken en luxe winkels

Met het op deze manier verkregen cijfermateriaal is getracht een eerste indruk te verkrijgen van de welvaartsverspreiding over de stad. Ook wilden we weten, hoever het proces van omvorming van de stad van handelsstad naar regionaal verzorgingscentrum al was voortgeschreden.

Beantwoording van de eerste vraag moest in principe mogelijk zijn, omdat het patentregister de adressen van de beroepsbeoefenaren geeft. Dit adres bestaat uit een wijknummer en een huisnummer. De spreiding van de beroepen over de wijken kon dus worden nagegaan. De grenzen van de 19 wijken waarin de stad aan het begin van de 19e eeuw verdeeld was, zijn op enkele uitzonderingen na bekend, zodat de dichtheid van de verschillende beroepsgroepen in de diverse wijken op